

Прикладні аспекти оцінки виробничого потенціалу сільських територій у сфері сільськогосподарської діяльності

Висвітлено зміст критерію оцінки виробничого потенціалу сільської території, котрим визначено економічний ефект від використання земельних ресурсів для здійснення відповідної економічної діяльності. Запропоновано алгоритм розрахунку інтегрального показника оцінки виробничого потенціалу розвитку сільської території у сфері сільськогосподарської діяльності на основі використання матеріалів нормативної грошової оцінки в розрізі сільськогосподарських угідь. Розраховано річні параметри виробничого потенціалу здійснення сільськогосподарської діяльності в розрізі областей України та окреслено напрями їх використання, зокрема ролі інформаційного підтримки диференційованого підсилення державної підтримки збалансованого розвитку сільських територій на регіональному рівні.

Ключові слова: сільська територія, сільськогосподарська діяльність, виробничий потенціал, рентний дохід, оцінка виробничого потенціалу.

Стабільний розвиток сільських територій держави та врегулювання проблем повноцінної життєдіяльності сільського населення в екологічно збалансованому природному середовищі мають стати загальнонаціональним консолідуючим пріоритетом на всіх рівнях організації і функціонування територіальної влади в Україні в процесі її децентралізації. Наближення до європейських стандартів економічного та соціального благополуччя сільського населення можливе шляхом мобілізації внутрішніх ресурсів сільської території, раціонального та ефективного використання її багатокомпонентного виробничого потенціалу, що актуалізує проблему запровадження його диференційованого оцінювання.

Дотепер серед учених-економістів немає консенсусу щодо висвітлення виробничого потенціалу як наукової категорії, так і його структури та способів оцінки. Зокрема, прихильник ресурсного підходу І. І. Лукінов визначає виробничий потенціал як «кількість і якість ресурсів, якими володіє та чи інша господарська система» [1, с. 15]. У рамках результативного підходу Ю. Ю. Донець тлумачить цю категорію як «максимально можливий річний, добовий, годинний або віднесений до іншої часової одиниці об'єм випуску продукції» [2, с. 123]. На думку окремих авторів [19; 23], виробничий потенціал слід трактувати як сукупну здатність виробничих систем, що розташовані в межах певного регіону,

виробляти матеріальні блага та задовольняти суспільні потреби, зумовлену наявними ресурсами і умовами їх використання.

Однак з позиції сучасної змістовної інтерпретації сільської території як багатофункціональної системи (природної, соціально-економічної, виробничо-господарської) алгоритм оцінки її виробничого потенціалу в умовах забезпечення збалансованого розвитку є малодослідженим.

Метою статті є висвітлення механізму оцінки виробничого потенціалу сільських територій у сфері сільськогосподарської діяльності та особливостей його практичного застосування.

Здійснення оцінювання виробничого потенціалу розвитку сільської території потребує попереднього визначення критерію та показника, за допомогою яких буде проводитися оцінка сукупності наявних і доступних виробничих ресурсів, що можуть бути використані для задоволення зростаючих матеріальних і духовних потреб сільського населення на засадах узгодженості з вимогами щодо екологічно збалансованого природокористування сільських територій.

На наш погляд, у ролі узагальнюючого критерію оцінки виробничого потенціалу можна вважати економічний ефект від повноцінного використання наявних і доступних ресурсів сільських територій для комплексного здійснення економічної діяльності. Просторовим базисом господарської діяльності та розселення, а також основним засобом виробництва в сільському та лісовому господарстві є земельні ресурси як сукупний природний ресурс земної поверхні. Завдяки диференційованому використанню унікальних властивостей земельних ресурсів у поєднанні з іншими необхідними ресурсами забезпечується здійснення конкретних видів економічної діяльності та отримання економічного ефекту.

Відтак інтегральним показником оцінки виробничого потенціалу, що враховує особливості територіальної структури, еколого-ресурсну унікальність та економічну багатофункціональність сільських територій, доцільно визначити сумарний рентний дохід від використання земель відповідного цільового призначення для здійснення певних видів економічної діяльності зосереджених в межах певної території. Власне, рентний дохід, або земельна рента, – це дохід, який можна отримати із землі як фактора виробництва залежно від якості та місця розташування земельної ділянки.

Зазначимо, що рентний підхід було застосовано в Україні для визначення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення. В основу розрахунку покладено рентний дохід, що створюється при виробництві зернових культур і визначений за даними економічної оцінки земель (у центнерах), проведеної в 1988 р. [5]. Нормативна грошова оцінка орних земель, земель під багаторічними насадженнями, сіножатями і

пасовищами по Україні визначена як добуток річного рентного доходу за економічною оцінкою по виробництву зернових культур, ціни на зерно і терміну його капіталізації за формулою:

$$Гоз = Pздн \times Ц \times Тк, \quad (1)$$

де $Гоз$ – нормативна грошова оцінка гектара орних земель, під багаторічними насадженнями, сіножатями, пасовищами по Україні (у грн);

$Pздн$ – загальний рентний дохід на орних землях, під багаторічними насадженнями, сіножатями і пасовищами по Україні (у ц);

$Ц$ – ціна центнера зерна (у грн);

$Тк$ – термін капіталізації рентного доходу, що встановлено на рівні 33 років.

Як випливає з наведеної формули, добуток рентного доходу у натуральних одиницях ($Pздн$) на поточну ціну центнера зерна ($Ц$) є **варіантним виразом** ($Pду$) загального рентного доходу з гектара відповідних сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів, пасовищ) (у гривнях на рік), що одночасно визначається як відношення нормативної грошової оцінки цих угідь ($Гоз$) до терміну капіталізації рентного доходу ($Тк$) за формулою:

$$Pду = Pздн \times У = \frac{Гоз}{Тк}. \quad (2)$$

Доводиться констатувати, що визначене Законом України «Про оцінку земель» періодичне оновлення нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення не рідше як один раз у 5-7 років [6] не здійснюється з 1995 р., позаяк досі відсутні державні стандарти, норми і правила проведення бонітування ґрунтів та економічної оцінки земель, які є основою для оновлення розрахунків в областях та їх кадастрових і адміністративних районах. Натомість для врахування інфляційних втрат в Україні періодично здійснюється індексація нормативної оцінки земель.

Тому в сучасних умовах розрахунок рентного доходу одного гектара відповідних сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів, пасовищ) ($Pду_i$) може здійснюватися як відношення нормативної грошової оцінки цих угідь, проіндексованої за станом на початок поточного року, ($Гозу_i$) до терміну капіталізації рентного доходу для земель сільськогосподарського призначення ($Ткз_{cr}$) за формулою:

$$Pду_i = \frac{Гозу_i}{Ткз_{cr}}, \quad (3)$$

- де Pdu_i – рентний дохід одного гектара відповідних сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів, пасовищ) (у гривнях на рік);
- $Gozu_i$ – нормативна грошова оцінка за окремими видами сільськогосподарських угідь відповідних адміністративно-територіальних утворень за станом на початок поточного року згідно з даними Держземагентства України.

Так, в Україні річний рентний дохід за окремими сільськогосподарськими угіддями за наведеними в табл. 1 розрахунками за станом на 1 січня 2014 р. становить у гривнях за 1 гектар: ріллі – 625,30; багаторічних насаджень 1198,64, сінокосів – 148,42; пасовищ – 114,82. Найвищі значення показників рентного доходу на рівні областей становлять по: ріллі – 804,91 грн (Черкаська область); багаторічних насаджень – 2040,06 грн (Вінницька область); сінокосах – 287,49 грн (Волинська область); пасовищ – 176, 67 грн (Рівненська область).

Мінімальні вартісні показники рентного доходу від використання гектара ріллі спостерігається у Житомирській (416,09 грн) і Чернігівській областях (493,79 грн).

За найнижчими параметрами річного рентного доходу з одного гектара багаторічних насаджень вирізняються Тернопільська, Львівська та Івано-Франківська області, відповідно – 394,94 грн, 398,93 грн, 400,18 грн, що є втричі нижчими від середнього по Україні та в чотири рази – від найвищого обласного показника. Найменшу величину показника рентного доходу щодо сінокосів і пасовищ виявлено в Херсонській області – на рівні 64,00 грн з одного гектара, що є нижчим від середнього по Україні на 57% – для сінокосів, на 44% – для пасовищ.

Як бачимо, вартісні показники річного рентного доходу з одного гектара відповідного виду сільськогосподарських угідь (ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів, пасовищ), що розраховані на основі проіндексованої за станом на 1.01.2014 р., чинної нормативної оцінки земель сільськогосподарського призначення, є одночасно релевантним виразом виробничого потенціалу здійснення сільськогосподарської діяльності на одному гектарі цих угідь відповідного цільового призначення.

Очевидно також, що сукупний річний виробничий потенціал здійснення сільськогосподарської діяльності є, власне, адекватним виразом сумарного економічного ефекту від усіх наявних сільськогосподарських угідь, який слід визначати як загальний рентний дохід відповідно до фактичної площі цих угідь в межах конкретних адміністративно-територіальних утворень за формулою:

Таблиця 1

Визначення річного рентного доходу за окремими сільськогосподарськими угіддями у розрізі областей України за станом на 1.01.2014 р.

№ п/п	Назва території	Нормативна оцінка за окремими сільськогосподарськими угіддями, гривень за 1 га			Розрахунковий річний рентний дохід за окремими сільськогосподарськими угіддями, гривень за 1 га				
		рілля	багато-річні насадження	сінокоси	пасовища	рілля	багато-річні насадження	сінокоси	
1.	Вінницька	22066,60	67322,02	3311,86	2956,68	668,69	2040,06	100,33	89,60
2.	Волинська	19976,26	18543,23	9487,61	7615,69	605,33	561,91	287,49	230,76
3.	Дніпропетровська	21701,35	21696,00	3030,40	3078,40	657,62	657,45	91,82	93,27
4.	Донецька	23255,06	46605,44	3844,64	3802,08	704,70	1412,27	116,48	115,21
5.	Житомирська	13731,64	63190,40	7194,24	5552,32	416,09	1914,85	218,00	168,24
6.	Закарпатська	17599,33	23765,42	5807,76	4243,02	533,30	720,15	175,97	128,58
7.	Запорізька	22577,00	27502,87	3228,67	2937,48	684,15	833,39	97,82	89,01
8.	Івано-Франківська	19060,33	13206,40	3356,80	3350,40	577,58	400,18	101,70	101,52
9.	Київська	21330,50	64026,16	7209,30	4508,61	646,38	1940,18	218,45	136,61
10.	Кіровоградська	21414,80	14188,21	3596,65	3078,27	648,91	429,94	108,99	93,27
11.	Луганська	17694,30	57421,76	5776,00	2883,52	536,18	1740,03	175,03	87,36
12.	Львівська	17762,29	13164,80	4233,60	3916,80	538,25	398,93	128,29	118,69
13.	Миколаївська	17588,10	35315,20	2595,20	2595,20	532,97	1070,15	78,64	78,64
14.	Одеська	18756,89	41073,51	3932,64	2719,89	568,36	1244,64	119,15	82,41
15.	Полтавська	22853,29	33960,64	4768,00	3628,80	692,52	1029,09	144,48	109,94
16.	Рівненська	20954,00	19482,00	8816,00	5830,00	634,95	590,36	267,15	176,67
17.	Сумська	19633,48	22409,60	5804,80	3788,80	594,94	679,06	175,89	114,80
18.	Тернопільська	20042,81	12967,24	4144,63	5555,14	607,35	394,94	125,58	162,27
19.	Харківська	21688,43	46226,88	3553,92	2889,28	657,21	1400,80	107,69	87,55
20.	Херсонська	23151,10	40574,33	2111,91	2111,91	701,55	1229,52	64,00	64,00
21.	Хмельницька	23016,24	45969,20	4179,20	3648,00	697,45	1393,00	126,64	110,55
22.	Черкаська	26562,00	40839,91	7026,91	2927,88	804,91	1237,57	212,94	88,73
23.	Чернівецька	22684,71	53021,81	4019,03	2982,28	687,42	1606,72	121,79	90,36
24.	Чернігівська	16295,01	15583,35	6706,92	5212,58	493,79	472,21	203,24	157,94
У середньому по Україні:		20635,02	39555,61	4898,42	3789,30	625,30	1198,64	148,42	114,82

Розраховано автором на основі [7].

$$ВП_{ссу} = \sum P y_i \times P d y_i, \quad (4)$$

де $ВП_{ссу}$ – це сукупний (річний) виробничий потенціал здійснення сільськогосподарської діяльності;

$P y_i$ – площа відповідного сільськогосподарського угіддя (y_i – ріллі, багаторічних насаджень, сінокосів, пасовищ), що встановлюється для сільської території в межах конкретного адміністративно-територіального утворення за даними Державного земельного кадастру та / або документації із землеустрою;

Таблиця 2

Обсяги та структура річного виробничого потенціалу здійснення сільськогосподарської діяльності в розрізі областей України, тис. грн

№ п / п	Назва області	Параметри виробничого потенціалу	у тому числі за видами с / г угідь			
			рілля та перелogi	багаторічні насадження	сінокоси	пасовища
1.	Вінницька	1280584	1156165	102615	5067	16737
2.	Волинська	507871	408053	6462	46027	47329
3.	Дніпропетровська	1464728	1398100	35436	1588	29604
4.	Донецька	1287603	1167336	82194	4939	33134
5.	Житомирська	594230	490029	44616	28057	31528
6.	Закарпатська	156339	104527	18508	16576	16728
7.	Запорізька	1364284	1304058	32669	8197	19360
8.	Івано-Франківська	253265	226411	5602	8278	12974
9.	Київська	1012419	886575	81682	25624	18538
10.	Кіровоградська	1178680	1143574	11221	2638	21247
11.	Луганська	820991	712958	52375	15122	40535
12.	Львівська	483277	420696	8178	24042	30361
13.	Миколаївська	966901	906795	38739	307	21060
14.	Одеська	1340074	1192419	112391	6041	29222
15.	Полтавська	1308546	1232270	30564	23449	22263
16.	Рівненська	487769	420464	6966	34142	23197
17.	Сумська	817433	732966	16569	48704	19194
18.	Тернопільська	552168	519709	5569	3491	23399
19.	Харківська	1384854	1275907	69059	12923	26965
20.	Херсонська	1290991	1246795	33566	659	9971
21.	Хмельницька	965280	875858	57252	17058	15112
22.	Черкаська	1085003	1030607	33538	13884	6974
23.	Чернівецька	275802	223755	40971	4932	6144
24.	Чернігівська	836452	717279	11569	62781	44823

Розраховано автором на основі [7-8].

Rdu_i – рентний дохід одного гектара відповідних сільськогосподарських угідь, що розраховується за формулою (3).

Результати розрахунку обласних параметрів річного виробничого потенціалу здійснення сільськогосподарської діяльності наведено в табл. 2.

Отже, за потужністю виробничого потенціалу у сфері сільсько-господарської діяльності домінують Дніпропетровська, Харківська, Запорізька, Одеська, Полтавська, Херсонська, Кіровоградська, Донецька, Вінницька, Київська та Черкаська області, які в кілька разів перевершують обсяги виробничого потенціалу в межах сільських територій західних областей України.

Отже, застосування рентного підходу до оцінки виробничого потенціалу сільських територій на основі використання матеріалів чинної нормативної грошової оцінки в розрізі сільськогосподарських угідь забезпечило отримання результатів, що висвітлюють наявну територіальну структуру виробничого потенціалу держави у сфері здійснення сільськогосподарської діяльності, визначають місце регіонів у територіальному розподілі праці, динамічному нарощуванні та розширенні їх участі у забезпеченні продовольчої безпеки держави, а також є інформаційним підґрунтям для диференційованого підсилення державної підтримки збалансованого розвитку сільських територій на регіональному рівні.

Потребує подальших досліджень опрацювання алгоритму оцінки виробничого потенціалу сільських територій в інших сферах економічної діяльності, з огляду на сучасну специфіку проведення нормативної оцінки земель несільськогосподарського призначення.

Список використаних джерел

1. Лукинов И. И. Аграрный потенциал: исчисление и использование / И. И. Лукинов // Вопросы экономики. – 1988. – №1. – С. 10-18.
2. Донець Ю. Ю. Ефективність використання виробничого потенціалу / Ю. Ю. Донець. – К. : Знання, 1998. – 123 с.
3. Леонова Н. В. Организационно-экономические основы развития сельских территорий в странах ЕС : автореф. дис. ... канд. экон. наук: спец. 08.00.14 «Мировая экономика» / Н. В. Леонова ; Российский государственный аграрный университет. МСХА им. К.А. Тимирязева – М., 2010. – 27 с.
4. Мерзлов, А. В. Устойчивое развитие сельских территорий : дис. ... д-ра экон. наук: спец. 08.00.05 «Экономика и управление народным хозяйством» / А. В. Мерзлов ; Московская сельскохозяйственная академия им. К.А. Тимирязева. – М., 2006. – 319 с.
5. Методика нормативної грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів, затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23.03.95 р. №213 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/213-95-%D0%BF>

6. Закон України «Про оцінку земель» від 11 грудня 2003 р. №1378-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1378-15>
7. Державне агентство земельних ресурсів України. Оцінка земель сільськогосподарського призначення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://dazgu.gov.ua/hroshova-otsinka-zemel/otsinka-zemel-s-h-pryznachennia.html>
8. Структура, динаміка та розподіл земельного фонду України (за станом на 1 січня 2010 р.) / Державний комітет України із земельних ресурсів. – К., 2010. – 123 с.

Zalutskyy I. R. Applied aspects of the assessment of the production capacity of the rural areas in the field of agriculture.

Highlighted essence of evaluation criteria productive capacity of rural areas, what determined the economic impact of the use of land resources for the implementation of appropriate economic activities. We propose an algorithm for calculating the integral index of evaluation of the production potential of rural areas in the field of agricultural activities on the basis of the use of materials normative monetary value in the context of agricultural land. The parameters of the productive capacity of the implementation of agricultural activities in the regions of Ukraine and outlines directions for their use, in particular, as an information base differential gain public support for a balanced development of rural areas at the regional level.

Keywords: rural area, agricultural activities, production capacity, rental income, the assessment of production capacity.

Залуцький І. Р. Прикладные аспекты оценки производственного потенциала сельской территории в сфере сельскохозяйственной деятельности.

Освещена сутність критерія оцінки виробничого потенціала сільської території, яким визначено економічний ефект від використання земельних ресурсів для здійснення відповідної економічної діяльності. Предложено алгоритм розрахунку інтегрального показателя оцінки виробничого потенціала сільської території в сфері сільськогосподарської діяльності на основі використання матеріалів нормативної грошової оцінки в разі сільськогосподарських угодій. Розраховані параметри виробничого потенціала здійснення сільськогосподарської діяльності в разі областей України і очерчені напрямки їх використання, в частині, в якості інформаційного основи диференціального посилення державної підтримки збалансованого розвитку сільських територій на регіональному рівні.

Ключевые слова: сельская территория, сельскохозяйственная деятельность, производственный потенциал, рентный доход, оценка производственного потенциала.